Andrej Capuder

Evangelizacija ali restavracija Cerkve

Naslov

Naslov "Evangelizacija ali restavracija Cerkve" se zdi provokativen, vendar po našem mnenju odpira dileme današnjih dni, zlasti spričo smeri, ki jo ubira slovenska katoliška Cerkev in spričo odmeva v javnosti, ki ga bodisi ona sproža bodisi se nanj odziva. Kot intelektualci smo dolžni te dileme odpirati, kajti če mi ne bomo razmišljali o svoji Cerkvi in svoji veri, kdo bo razmišljal? Razmišljanja si nisem zamislil kot predavanje, temveč kot meditacijo z nekaj točkami ali vprašanji, na katera bom skušal odgovoriti skupaj z vami. To so hkrati tudi vprašanja, ki jih zastavljam sam sebi že dobrih 40 let ali več, odkar razmišljam in verujem ter znova razmišljam in znova verujem, potihem in na glas, podnevi in ponoči – *voce diurna voce nocturna,* kot lepo pove latinski izrek.

Hoditi v cerkev

Za začetek bom vprašal sebe in morda še koga, kaj pomeni hoditi v cerkev? Ljudje hodimo v cerkev; zakaj? Je to stvar prepričanja, potrebe, stvar navade ali stvar neke davne, rekel bom z malce grobim izrazom, prisile? Ali kot temu reče Bergson, obligacije – *obligation morale*. No, če pogledam v svoje otroštvo, bi rekel, da je bilo tu mnogo vsega , verjetno pa, in to mi ni ušlo iz spomina, je bila v ozadju vendarle neka prisila. Naš oče ni nič "cincal", ampak je ukazal, gremo k maši, in tako je ostalo. Menim, da je večina slovenskih vernikov, vsaj ti iz moje generacije in starejši, zrasla na tej zapovedi ali prisili. Kot otroci se nismo kaj dosti odločali, ampak smo preprosto sledili, ubogali glas staršev. Temu se z lepim pastoralnim izrazom reče verska vzgoja v družini. Če je to res vzgoja, se seveda lahko vprašamo in se tudi bomo. Skratka, na začetku je bila neka samoumevnost. Samoumevnost zapovedi, ki je postala navada, in ki jo je spremljala tudi nekakšna vse bolj rastoča različnost. Zelo zgodaj sem kot otrok ugotovil, da sem v tem pogledu različen od drugih. Kadar smo se mi, kopica petih Capudrovih otrok, ob nedeljah valili po Streliški cesti proti najbližji cerkvi, meni kot zelo občutljivemu otroku, ni bilo prijetno. Ljudje so približno vedeli, kam gremo, tudi mi smo vedeli, da *oni* vedo, kam gremo. In kmalu smo uganili, da oni drugi tega ne odobravajo, da nas gledajo malce postrani in si mislijo svoje. Tako se je ta različnost v režimu ali "družbi", v kateri smo živeli in ki jo danes, v postkomunizmu, skušamo tako hvalevredno pozabiti, začela. Postala je pravcata miselnost nekega *geta*. V svojih javnih nastopih sem večkrat poudaril, da izhajam iz povojnega katoliškega geta na Slovenskem in mislim, da boljšega izraza ne bi mogel uporabiti. Ali se tega zavedamo ali ne, je drugo. Ali se tega zavedajo oni drugi, ki so nam ta geto vsilili in ga tako načrtno oskrbovali, je tretje. Toda, če se danes vprašam, zakaj hodim v cerkev, so razlogi naslednji: neka zapoved, poslušnost, ubogljivost – in različnost, ki sem jo v nekem smislu sprejel. Sprejel sem jo kot otrok in mislim, da so jo tudi drugi. To smo sprejeli, ker smo v tej zapovedi videli tudi dobre, zelo dobre strani. Rekel bi, da smo z njo vsrkali neko vzdušje, ki je bilo popolnoma različno od pos-

vetnega. To sicer ni bilo vzdušje kake posebne svetosti, ampak dišalo je po cerkvi, liturgiji, molitvi, po jaslicah ob božiču, po butaricah in pirhih ob veliki noči itd. Tu bi lahko naštel še marsikaj, a bistveno je, da kakšnega posebnega razmisleka o svojem početju kot otrok nisem imel, in opazil sem, da ga tudi drugi nimajo. Kot otroci smo avtomatično sprejemali te dogme in navade in spominjam se, kako nisem znal niti sebi, kaj šele drugim, odgovoriti na osnovna vprašanja krščanskega *creda*. Če me je kakšen sošolec vprašal, zakaj hodim v cerkev, sem se ponavadi razjezil – nisem vedel pravega odgovora. Če je bil oni bolj zvit in me je vprašal, kako je lahko Marija devica, če je rodila Jezusa, nisem vedel odgovoriti in sem se znova razjezil. Vse to so kajpak dogme, na katere niti otrok niti odrasli ne ve pravega odgovora. Danes, po dolgih letih in desetletjih razmisleka, bi mu seveda vedel odgovoriti. Spominjam se tudi tiste jalove debate, zaradi katere sva se s prijateljem skoraj stepla na ulici – moj prijatelj je trdil, da je materija večna, jaz pa sem trdil, da je večen duh, in niti eden niti drugi nisva vedela, kaj govoriva. Vse to, vidite, izvira iz tiste popolne odsotnosti razmisleka o naši veri, o temeljnih postavkah in razmerjih, da ne rečem skrivnostih, iz katerih naj bi živeli. Če bi torej hotel odgovoriti na začetno vprašanje, ali sem kot odraščajoči otrok razmišljal o tem, zakaj "hodim v cerkev", je odgovor skorajda kategoričen, velik ne. V računalniku ne najdete tako velike pisave, s katero bi lahko na ekran ali v zavest napisali ta NE.

Ko hodim v cerkev, ali sem boljši o drugih?

To, naslednje vprašanje, ki je s prejšnjim povezano, se mi kajpak ni porajalo takrat, kajti to je že vprašanje zrelega razmisleka, kot so ga sposobni (?) odrasli. Porodilo se mi je sčasoma, ko sem začel bolj pozorno gledati svet okoli sebe in sem že začel ocenjevati lastne odnose in reakcije na svoje in tuje življenje, predvsem pa glede na osebe, ki so me obdajale. No, reči moram, da nisem mogel z ničemer utemeljiti, da me vera dela kaj boljšega (Da sem boljši od *drugih*, za to ni bilo treba posebne vere, to si vsak, količkanj ambiciozen mladenič misli sam od sebe!). Vprašanje, da razmišljaš o sebi, v čem si danes boljši, kot si bil včeraj, to vprašanje ne pride samo od sebe. Pri večini ljudi to vprašanje že zelo zgodaj zakrni, zamre in se nikdar več v življenju ne pojavi, razen v obliki neke temeljne *zamere*, o kateri pa tu ne bom govoril. V meni se je to vprašanje ohranilo in se jasno izkristaliziralo s študijskimi leti, z večjo razgledanostjo, ko človek sprevidi, kako svet vzgibljejo sebični razlogi, ki jih znamo zvito in pretanjeno odevati in zakrivati v nesebičnost in skrb za drugega. Pri tem mi je precej pomagala tudi moja študijska doba, študij francoskih književnosti, zlasti moralistov – Pascal in drugi, kasneje Kierkegaard: ti mojstri psihologije že v najbolj osnovnih zgibih človekove zavesti odkrivajo prevleko neke sebičnosti ali naravnanosti nase, ki jo potlej v tej ali oni obliki "izvažajo" v svet. Ta spoznanja so me začela vznemirjati do take mere, da so precej narušile mojo otroško vero v človeško (in božjo) dobroto, tako da se čedalje bolj zavzeto sprašujem, ali premislek veri škodi ali jo vzpodbuja. V svoje opravičilo moram povedati, da je to zelo staro vprašanje, ki ga je srednji vek formuliral takole: *credo ut intelligam* – verujem zato, da bi razumel, in narobe: *intelligo ut credam* – razmišljam, da bi razumel, presvetlil svojo vero. Med te zadnje, denimo, sodi mojster *Eckhart* s svojimi govori, ki so med mojimi najljubšimi berili. Mojster *Eckhart*, oče visoke renske mistike, sodobnik Danteja, je zelo strog do tistih, ki samo verujejo in nič ne razmišljajo. Pravi, da so tisti, ki verujejo "grobi", tisti, ki vedo, pa so "umni": pri tem je treba vedeti, da je pri njem Um pojmovan zelo visoko, integralno,

po načelih novplatonskega duha – predvsem pa se ne enači z racionalno utemeljnim "razumom", ki danes razsvetljuje tako filozofijo kot religijo in ki se odraža v nekakakšni praktični, uporabnostni drži celotne zahodne civilizacije. Ta dilema, kaj je poprej, razmislek ali vera in kako se eno z drugim dopolnjuje, je bila v Cerkvi prisotna že zelo zgodaj. Ravnokar sem omenil razvoj novoveškega krščanstva v praktični, znanstveno uporabni um, ki mu je botrovala že sama teologija. Teologija je začela že v dvanajstem, trinajstem stoletju ostro razmišljati o veri. Ker ni našla prave osnove za verski izraz oziroma občutek, se je naslonila na staroveško filozofijo, zlasti na *Aristotela* in njegovo kategorialno mišljenje ter na Platona in njegov nauk o idejah. Tako smo polagoma, iz vse večje vednosti (ali nevednosti?) zabredli v stanje, da je vera danes mnogim, zlasti pa teologom, pomeni neki koncept ali zbor konceptov, umno zgrajeno hierarhijo konceptov, s katero pa navaden vernik ne ve, kaj početi. Tako je nastal usodni razkol med pametjo in vero. Vera je ostala v povojih, pamet (kot omejeni um) pa ni mogla naprej. – S to ugotovitvijo pa že odpiramo zgodovinske razsežnosti razmisleka o veri. S tem ko v vero vnašamo umnost, se od osebnih ali zasebnih vprašanj selimo v nadosebna, družbena razmerja. Rekli smo, da je verski občutek ostal v povojih, podkrepil se je, oziroma našel svoje opravičenje v konceptih, dogmah in podobah – skratka v posredovanju, v doktrini in v cerkvenem učiteljstvu – ni pa v sebi razvil svojega lastnega razmisleka. Človek, zlasti veren človek, se ni sklonil sam nase, da bi v sebi, iz sebe in preko sebe utemeljil svojo vero. Morda ni "imel časa", morda je bil socialno tako privit, da tega ni bilo sposoben ali pa ni našel prave potrebe. Skratka, tista plast v njem, ki bi morala razmišljati na globoko, se je temu docela odpovedala. Odtod razkol, predvsem v renesansi, ki se je nadaljeval v razsvetljenstvu in ki traja do dandanašnega. Evropski intelekt je šel po svoje, vera po svoje. Vprašanje "boljšega" človeka, še posebej kristjana, je ostalo odprto.

Problem kristjana, problem krščanske Evrope

Mnogi zaneseno govorijo, da je bila Evropa vedno krščanska, zlasti da to velja za umetnost in za filozofijo. Pravkar pa smo ugotovili, da je problem krščanske Evrope napačno zastavljen, saj na osebni ravni zlahka pristaja nekem videzu in prisili, ki se na nadosebni ravni še stopnjujeta in prehajata v svoje nasprotje. Tisti, ki pravijo, da so bili umetniki navdihnjeni s krščanskimi temami, ne vedo ali nočejo vedeti, da drugih takrat pač ni bilo; če so hoteli živeti in zaslužiti, so morali slikati Marije Magdalene, vnebovzetje z angeli in druge podobne svete podobe itd. Glede filozofije pa je znano, da gre bolj za pokristjanjeno antiko kot za neko novo duhovnost, ki je – še je kdaj resnično bila – ostala v zametku. Razsvetljenstvo je to dobro začutilo, ko se je obrnilo nazaj k virom, *ad fontes*. Take in podobne polovične resnice o tem, kako smo mi vsi otroci krščanske Evrope, zaslužijo velik in temeljit razmislek. Predvsem pa se moremo in moramo vprašati, kdaj je ta Evropa sploh *bila* krščanska? Ali takrat, ko je množica njenega prebivalstva – potem ko se je bila izvežbala na judovskih pogromih – odšla na križarske vojne in so križarji izživljali svoje krščanstvo s tem, da so pobijali tiste, ki niso prisegali na iste ikone, na iste koncepte? Je bil to Kristusov nauk? Ali je bila Evropa krščanska v tem, ko je "izvažala" svoj nauk na druge celine in jih pokristjanjevala s križem, z ognjem in mečem? Veliko vprašanje je, ali se ni krščanstvo s tem, ko se je odločilo oznanjati (beri: pozunanjati!) evangeljsko oznanilo, tragično odreklo svoji notranji duhovni preobrazbi, zlasti ker je Cerkev vsa svoja reformna gibanja ali poizkuse "čistih" označila kot herezije in jih temu primerno tudi kaz-

novala. Kakorkoli še, rezultat je na dlani: danes, po dvatisoč letih krščanske "vzgoje" smo se znašli znova na začetkih. Kot da je treba laični Evropi znova oznanjati Kristusov evangelij, zlasti še tisti paradoksalni "Govor na gori", za katerega se zdi, da ga je pokopala njegova lastna Institucija. Mnogo razlogov govori za dejstvo, da je večina Evrope v svojem temeljnem odnosu in razmisleku ostala poganska. Krščanstvo se je je dotaknilo samo na povrh. Krščanstvo je torej samo neka *forma mentis*, ki je Evropa v svojem bistvu, v svoji drži, ni osvojila. Če bi si jo bila osvojila, Evropa danes ne bi bila tam, kjer je. Predvsem pa si danes ne bi mogli kar tako "izmisliti" protikrščanske Evrope, če ne bi bila le-ta nastajala skozi stoletja. Nobena skrivnost, kako se je to dogajalo. Velik prag v tej laizaciji verskega občutenja je bila evropska romantika, ko so prišle na dan zatrte in neizražene težnje slabo pokristjanjenih ljudstev, zlasti tistih z evropskega oboda – Škotov, Skandinavcev, Nemcev, Švicarjev in drugih. Vse to se je uprlo središčnemu latinsko-grškemu propelerju, ki je potiskal naprej neko krščansko zavest, učvrščeno z antičnimi vplivi. Tako imenovani "modernizem" 19. in 20. stoletja je ta upor poglobil na ravni osebe in ga posplošil na družbeno in politično raven. Vsi veliki spopadi in revolucije današnjih dni so v nekem smislu "riktusi" slabe krščanske "prebave", nad katero tarnata danes tako Cerkev kot civilna družba. – Ostaja torej temeljno vprašanje, koliko se je krščanstvo v resnici prijelo naše vere, koliko je ta "prijem" umen in dejaven. Problem krščanske Evrope ostaja zame in za mnoge, ki o tem razmišljajo bolj temeljito, še vnaprej nerešen in zbuja mnoge pomisleke, strahove, pa tudi upanja. Sili nas v obračun z lastno preteklostjo in nas s tem pripravlja tudi na soočenja s prihodnostjo. Kako se bo na primer krščanska Evropa spopadla s tem, kar danes proslavljamo kot enoletnico atentata dne 11. septembra 2001? Kakšen odgovor na to daje krščanstvo? Kako se bomo protistavili tistim, ki imajo trdnejšo vero, četudi ni zrasla pod znamenjem Križa? O tem sicer razmišlja cerkveno učiteljstvo, a razmišljati moramo tudi mi sami. To je naša moralna zapoved, tak je naš notranji ukaz.

Nekaj o krščanski Sloveniji

Predlagam, da se zdaj z obzorij tako imenovane krščanske Evrope ozremo na to, kar radi imenujemo krščanska Slovenija. Obravnava zgodovine Cerkve na Slovenskem, na primer, je danes tako enostranska z ene strani in druge strani, tako bojaželjna in maščevalna, da razmišljujočega intelektualca prime srh. V nekem smislu lahko govorimo kar o restavraciji Cerkve na Slovenskem, saj so naša idejna izhodišča kot tudi praktični napotki natanko taki, kot so bila pred 2. svetovno vojno; še več, kot so bila konec 19. stoletja, v prosluli dobi "ločitve duhov". Vprašanje se postavlja, koliko se je slovenska Cerkev naučila iz svoje bližnje ali daljne preteklosti. Šel bom še bolj v živo, v obravnavo medvojnih dogodkov. Vsi vemo, kakšne strahote so se na Slovenskem dogajale. Danes postaja vse bolj jasno, kako je to potekalo. Kristjani smo takrat stali v dveh civilno in politično nasprotujočih si taborih in bilo bi metodološko, človeško in moralno zgrešeno, če ti dve drži ne bi ločili na civilno in versko. Denimo, da bi iz civilnih herojev ali neherojev delali ali mučenike ali nemučenike katoliške Cerkve. Tako početje ne zdrži zdravega pretresa. Ali jih obravnavajmo kot civilno stran vojskujoče se logike 2. svetovne vojne ali pa jih obravnavajmo kot kristjane, ki so storili to, kar so storili, ki so se bojevali za to, za kar so se bojevali. O medvojnih dogodkih sem pisal zelo prizadeto v svojih dveh romanih *Rapsodija 20* in *Iskanje drugega*, tako da se nerad vračam na te tragične strani slovenske zgodovine, ki jih tem bolje meljejo tisti, ki so jih pol stoletja, ali iz strahu ali iz preračunljivosti, metali pod

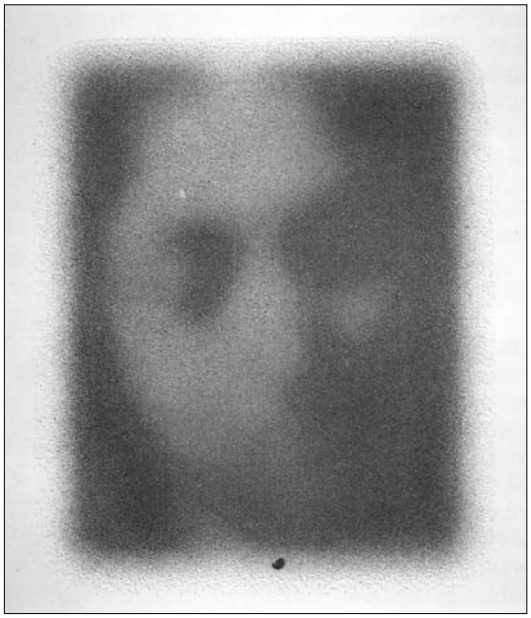

Michael Windle: **Obličje Boga** (**po Reniju**), sitotisk, 1996.

preprogo. A če bom zdaj kritičen, bom kritičen do "naših". Glejte, ko berem izjave visokih dostojanstvenikov slovenske katoliške Cerkve, ko spremljam in berem uvodničarje in komentatorje v Družini, se moram z grenkobo vprašati, kje je tisti *profetski* duh, ki je preveval judovski narod – s katerim se tako radi vzporejamo in ki je bil še neizmerno bolj izpostavljen preganjanju. Slovenske medvojne žrtve so v primerjavi z žrtvami judovskega holokavsta zanemarljive, toda Judje se nikdar niso spustili tako daleč, da bi poniževali svoje nasprotnike. Oni svoje žrtve *objokujejo*. Celo za babilonskega kralja, ki jim je porušil tempelj in vse ljudstvo odpeljal v pregnanstvo, najde prerok Jeremija besedo, da je bil "božji služabnik", v tem smislu, da mu je Jude "Bog dal v roke zavoljo njihovih grehov." Kdaj boste iz slovenskih ust kaj takega slišali o Leninu in Kidriču? Medvojne pobite žrtve s tem ne bi niti za senco izgubile svoje etične veličine, utišala pa bi se marsikatera od onih trobent, ki s svojim hrupom išče bolj lastno promocijo, misleč da brani katoliško stvar. Napačno je tudi, da se danes, po zlomu komunizma, tako avtomatično in nekritično povzdiguje vse, kar je bilo katoliškega med vojno, pred vojno in nasploh v zgodovini katoliške Cerkve. To, da največje zlorabe odpravimo z zamahom roke, češ "to je bil pač človeški element", predstavlja popolno odsotnost ne samo kritičnega, temveč tudi etičnega čuta, brez katerega ni pravega religioznega občutka. Pod "človeški element" vam bo zagnani katolik strpal vse hudo, kar ga je Cerkev zagrešila nad svojimi in tujimi nasprotniki – in tega ni bilo malo! Samo mi o tem danes ne vemo nič. Zgodovine ne beremo, če jo beremo, jo slabo beremo, če jo preberemo, se nismo pripravljeni iz nje nič naučiti.

Statična in dinamična religija

Ali smo se iz preteklosti kaj naučili? – V nadaljevanju bom govoril o razliki med statično in dinamično religijo. Tu se bom naslonil na avtorja, o katerem ravno zdaj pišem knjigo,

tj. na Henrija Bergsona in na njegovo delo *Dva izvira morale in religije*. Bergson vidi v statični religiji predvsem navrhanje navad in konceptov, kjer se instinkt ohranjanja prevprega s koristnim intelektom, kar se potem izrazi v hierarhiji in instituciji "praktičnih kristjanov". Vendar ji priznava vlogo pedagoga, ki pripravlja humus za velike ljudi in velika junaštva – za mistične preboje, iz katerih se človeštvo, ki stopica na mestu, potem odreši na novo stopnjo duhovnosti in druženja. Za to je vsekakor potrebna vera, ki daje potrebno gotovost. – Kdor je bral zgodovino križarskih vojn, zlasti pa zgodovino vojne proti Albižanom, husitske vojne ipd., kdor je o tem poučen in kljub vsemu še ostane veren, si poguma za tako vero, vero v zgodovinsko vlogo Cerkve, nabere prav iz *gotovosti*, iz prepričanja, da je tako moralo biti, in da to nečemu služi. *Deus vult* je rekel sveti Bernard, ki je sprožil križarske vojne nad Arabci. Recimo še mi *Deus vult*, da požremo vse tisto, kar so nam zapustili v veri negativnega naši predniki. Bog nam je naklonil evropsko krščansko zgodovino za preizkušnjo. Moram reči, da sem danes, kot evropski in slovenski kristjan, ki je soočen s planetarno situacijo, v trenutku mondializacije ali krize svetovnega občutka, kot državljan sveta, hvaležen za to krščansko vzgojo, za to gotovost. Imam pa veliko težavo: kako bi svojo krščansko vzgojo soočil in spravil skupaj z drugimi? Tu se znajdem pred svojevrstno dilemo, saj naša statična religija, tradicionalno krščanstvo, pred našimi očmi dobesedno usiha. Čudim se, da skoraj nikogar ne moti dejstvo, da nas je katoličanov številčno vedno manj in manj. Ali vemo, da je v Franciji zdaj že pet milijonov budistov, ob šestih milijonih muslimanov? Tako gre ta postopica, ki ji ni videti kraja. Katoličanov nas je danes vse manj in manj (tudi če verjamemo statistikam), tako da vse bolj postajamo otok, ki se krči in v katerega butajo valovi drugega in drugačnega. In tu, glejte, pride do veljave razlika med statično in dinamično religijo. Ali se bomo oklepali tega otočka, naših pridobljenih navad, vsi srečni v praznovanju našega Božiča, vsi srečni v tej novi zmešani liturgiji, vsi srečni ob tem, da je gre za nami *garancija* naše vere? Peklenska vrata je ne bodo premagala, pravi Evangelij, o naših lastnih zapahih pa ne govori. Ali se smemo s tem zadovoljiti? Tu je Kristusov nauk dovolj zgovoren za tistega, ki hoče poslušati: ljubi Boga, ampak ljubi tudi svojega bližnjega. V krščanski sferi statične religije smo skozi dva tisoč let svojega bližnjega ljubili tako, da smo ga s silo, z nasiljem spreobračali – pozabili pa smo spreobrniti samega sebe. Od vseh treh velikih abrahamskih religij, krščanstva, islama in judovstva, se je naša veroizpoved v zgodovini izkazala kot najmanj tolerantna. (Danes je morda drugače). Tudi v drugih religijah je vedno obstojala nestrpnost, vendar tam ni tako poudarjeno zaukazana ljubezen do bližnjega. Osebno me je vedno zanimalo, kako bi lahko bil srečen, če pa bo, recimo, 9/10 človeštva po smrti ali po sodnem dnevu nekje na Golem otoku, jaz pa na Brionih ...? Ali kot pravi Ivan Karamazov *v* romanu Dostojevskega: "Če stane moja vstopnica v nebesa samo solzo otroka, hvala, vrnem vstopnico." To je radikalna izjava, kot so jih sposobni samo Rusi in samo Dostojevski, ampak v *logiki* božjega odrešenjskega načrta dejansko nekaj ne drži. Če prepustimo Bogu zadnjo sodbo, in v to se ne bom spuščal, ostane še vedno naše življenje tu. Kako naj shajam s tako vero, ki je nedostopna za druge, in ki je drugim ne znam približati? Toliko slabše za druge, bo odgovorila večina kristjanov. Taka, vidite, je statična religija.

Prehod v dinamično religijo

Kako naj shajam s svojo statično vero, z vso bero predsodkov in nezavedne preračunljivosti, ne da bi me kdaj zamikal prehod v tisto, kar smo z Bergsonom imenovali dina-

mična religija? Bergson, ki je tako vneto brskal po danostih človeške zavesti in v njej razkrinkaval okorelost naših individualnih in kolektivnih "stališč", si je z prav z odklanjanjem struktur nakopal *anathemo* Cerkve. To sicer danes počne že vsak, čeprav z dosti manjšim naporom kot imenovani francoski filozof, prerok *trajanja* in *življenjskega poleta*. Ne vidi pa vsak, kar je videl on, to je velike vzore krščanskih mistikov. Mistika zanj ni nekakšna odmaknjenost, zasanjanost, da se nekam zapreš in z največjo gorečnostjo živiš in shiraš ob ponavljanju svetih obrazcev, pri tem pa si sam sebi zadosti. Bergson pravi, da je prava mistika potisk v dejanje, v izraz simpatije oziroma ljubezni. Kot primer naj navedem našega argentinskega rojaka Pedra Opeko, ki je mistik Bergsonovega kova (kot denimo Jeanne d'Arc, Tereza Avilska in drugi). S Pedrom Opeko sem se srečal v Parizu. O teologiji se z njim ni dalo dosti govoriti, prav tako ne o poslednjih resnicah ali ekskluzijah. Zanimalo ga je predvsem to, kje bo dobil denar, da bo na Madagaskarju na smetiščih gradil zavetja za zapuščene otroke, z njimi igral nogomet in govoril, da je na svetu nekoč živel velik prerok Kristus, ki ga je vredno spoznati in ki mu je vredno, ne pa vselej tudi lahko slediti. Vse drugo je pustil vnemar. – Glejte, danes smo na Slovenskem daleč od tega, da bi posnemali vzor Petra Opeke, da bi svoje krščanstvo pojmovali kot dejavno ljubezen in žrtev za druge. Radi bi mu sicer sledili, zlasti v domišljiji. A težko je prebiti svoj lastni zaprti sistem, svojo lastno zaprto dušo – saj je znano, da znamo biti katoliki najbolj zaprti ljudje na svetu, pravi *zaprtki*. Ne zmoremo ali nočemo ven iz lastnega risa verskih predsodkov, dogmatičnih konceptov in vnaprej izdelanih sodb. Zanimivo je gledati, kako to vpliva na naše življenje v soseski. Nisem še srečal bolj prepričanih ljudi, kot so katoličani. Ljudje, ki jih najtežje kaj naučiš, so ravno katoličani, ker vse vedo. Vedo, da so, tako kot pravi moj nadškof, nebesa *naša*. Pa kaj bi si potem še trli glave, če to vnaprej *vemo*! Taka, glejte, je vednost (ki niti ni vera, kajti za vero se je treba vse drugače potruditi!), ki človeku ne dopušča, da bi se odprl in sprejel še kaj drugega in drugačnega. Da bi, na primer, stopil še k sosednji religiji in pogledal, kaj je tam sorodnega našemu navdihu, naši pobožnosti. Z mojim odličnim prijateljem Alojzom Rebulo nisva nikdar prišla preko te točke. Če sem samo omenil Budo, je bilo tako, kot bi biku pokazal rdečo cunjo. To je obrambna drža, to ni tisti ogenj ljubezni, razen če ga zamenjamo z ognjem minometalca. To ni ogenj ljubezni, ki bi zanetil še v kom, ki ni prepričan katoličan, iskro bodočega kristjana. Mislim, da ta bitka postaja na Slovenskem precej značilna, da smo se kristjani zaprli vase, in da bruhamo ogenj na druge. Imamo sto izgovorov, tudi upravičenih. To, kar si dovolijo laični listi proti nam, je nesramnost. Ampak Slovenci smo tega vajeni, ta burka je stara že tisoč let (Cankar). Predvsem pa, če primerjamo take in drugačne žalitve s tem, kar so bruhali na Kristusa, kaj je to takega? Kirkegaard, ta veliki kristjan, je lepo zapisal:"Pa kaj naj bom užaljen jaz, ki skušam biti Kristusov učenec?" Tudi nanj so bruhali ogenj in žveplo, njegova Cerkev ga je izpljunila, umrl je osamljen in nepriznan.- Torej: zakaj naj bom užaljen jaz? – Seveda je tu na mestu še globlje filozofsko in religiozno vprašanje: Kateri *jaz*? – Vidite, to je tisto, kar sem poprej imenoval mešanje civilne in krščanske drže. Ne vem, kje bi lahko bila srednja pot. Nisem ne slovenski nadškof ne uradni komentator družine, zato si tega ne upam vedeti. Ampak prepričan sem, da to ni evangeljska drža, predvsem pa ni drža za prihodnost. S tem se opogumlja samo že opogumljene. Krščanstvo, če je pravo, ne potrebuje advokata.

Problem odprtega in zaprtega prostora

Prižgem televizijo in ujamem intervju z *Dalajlamo*. O njem sem že veliko bral, zlasti odkar se je bil Thomas Merton, veliki trapist, na stara leta, po petindvajsetih letih življenja v samoti, odpravil v Azijo, da bi poiskal stične točke med vzhodno in zahodno duhovnostjo, med vzhodnim in zahodnim meništvom. Tam se je srečal z mnogimi znamenitimi budisti, tudi z Dalajlamo, potem pa ga je na tej poti doletela smrt. Spomnil sem se na Odiseja, ki je na večer svojega življenja odšel od doma in zveste Penelope spet na pot, da bi "dognal krepost ljudi in vzroke pogubljenja". Tam ga je pred goro Vic požrlo morje, kot poroča slikovito Dante. – No, iz tega pogovora sem zvedel, kako močno sodobna budistična misel zagovarja držo, ki bi morala biti blizu tudi nam kristjanom. To je *compassion*, po slovensko sočutje, občutek, da je še nekdo ob nas. Na tem občutku se edino da graditi planetarnost in zdi se mi, da bi na tem občutku morala graditi tudi katoliška Cerkev. Graditi bi morala z neko dejavno držo približevanja in odpravljanja lastnih predsodkov, s čiščenjem lastne ropotarnice in dejavnim približevanjem drugim duhovnostim, ne le samo z nekakšnim ekumenizmom aparata. Trdno sem prepričan, da niti evropska niti slovenska Cerkev ne bosta mogli mimo temeljnega zbliževanja z religioznimi občutji vseh prebivalcev planeta. Zato pa se bo treba povrniti nazaj, na prvinski religiozni občutek, ga znova odkriti v sebi in ga gojiti. Treba bo spet "opravljati svoja prva dela", kot pravi apostol Janez v Razodetju. Ali je to tisto, kar naj bi se imenovalo evangelizacija Cerkve? Verjetno, samo morda ne ravno tako, kot si to predstavljajo aparatčiki te ali one institucije, tudi religiozne. Treba bo iti prav do temeljev, do tistih Kristusovih paradoksov, o katerih poroča Evangelij in ki so razpoznavno znamenje, ali je Kristus v njih avtentičen ali ne. Že omenjeni filozof Bergson, ki je bil Jud, a se je zelo približal krščanstvu – pred smrtjo leta 1940 ni hotel stopiti v Cerkev edino zato, ker so Jude takrat vodili v taborišča – ta mož pravi, da ni važno, ali je bil Kristus zgodovinska oseba ali ne, kakšne barve kože je bil in kakšen jezik je govoril, kaj se je potem z njegovimi zapisi dogajalo in kaj ne: važno je samo to, da nam je ostal njegov Govor na gori, ki je nedvomno božanskega porekla. Ta govor je njegova velika "izjava", v njegovih paradoksih najdemo ne samo srž svoje vere, ampak tudi imeniten most do vseh drugih. Nič čudnega, zakaj Cerkev do teh paradoksov ne seže. Preveč je obremenjena z imetkom, (danes je ta že skromen, ampak je še vedno), obremenjena je z lastno institucijo, predvsem pa z lastno tradicijo, ki se ji ni pripravljena odreči niti za ped. Podedovali smo vse pobožnosti prvih petkov in blaževe žegne, v Kristusove paradokse Govora na gori pa se nismo pripravljeni poglobiti. – Problem odprtega in zaprtega prostora torej ostaja, je vselej aktualen. Restavracijo Cerkve vidim ravno v nekritičnem ohranjanju starega, pri čemer marsikdaj velja zanjo isti očitek, kot ga je Kristus napotil "svoji", judovski Cerkvi: da vliva novo vino v stare mehove. Restavracijo vidim tudi v premočnem poudarjanju posredniške vloge, češ brez Cerkve ni odrešenja, *nulla salus sine Ecclesia*. Ravno v tem gre današnja mladina po svoje in išče vse drugačnega odrešenja. Nekje sem prebral prigodniško pesem, ki jo je napisal slovenski pesnik o tem, kako se z dekletom božata nekje na cerkvenem obzidju. Takole pravi: "O, Bog, ohrani najino ljubezen, predvsem pa ne daj, da okoli naju ne zraste cerkev." Izpoved tega pesnika, ki ga sicer ne poznam, vsebuje ogromno resnice, pa tudi grenkega razočaranja za nas, ki bi radi ostali v "zidu" slovenske Cerkve. Mladi rod na to pač tako gleda in bili bi slepi, če bi si pred tem dejstvom zatiskali oči. Mlademu rodu je v napoto sleherna Institucija, kakšno-

koli posredovanje, vzorci, koncepti in dogme: v tem vidijo prepreko na poti do avtentičnega doživljanja skrivnosti, še posebej tistih paradoksov, ki jih najdejo v Evangeliju. Predvsem zato – in to je najbolj tragično – ker jih te prepreke odvračajo od junaštva. Junaštvo pa je prav tista beseda, ki jo Bergson predlaga kot oznako mistika. Tu seveda ne gre za poceni junaka, junaka pred javnostjo, temveč za najglobljega junaka, junaka pred Bogom, pred tistim Neizrekljivim, ki te velikokrat ne poplača, ampak mnogokrat zato celo udari. Primer Bernardke Soubirous iz Lurda: ona, ki je odprla svetu vir tolikih spreobrnitev in ozdravitev, je umrla za rakom. Nje Marija *ni* ozdravila. To je ena velikih lekcij za tiste, ki skušajo biti avtentični kristjani in računajo na takojšnje plačilo. Logika je tu obrnjena: doživeti moramo, kako nas svet za našo službo dobremu prezira, četudi jo na skrivaj posnema in obrača po svoje (hudič se hrani od dobrega!) – zato da nas na koncu zavrže kot smet. Sprejeti je potrebno to vlogo, ki je bolj ali manj zavedna vloga žrtve. Ne sme pa biti ta vloga hotena, kajti drugače se znajdemo v perverziji. V tem je veliki nauk Evangelija.

Kako posredovati "nauk"?

Staro Sokratovo vprašanje, "ali se kreposti da naučiti"? – Glejte, poznam kar nekaj izvrstnih katoličanov, ki so mi celo zelo blizu in katerih ideal je Kristus, ki pa niso sposobni, da bi zadržali grenko besedo, če jih kdo pohodi. Tudi sam sem večkrat med njimi. Takrat si govorim: "Hotenih žrtev programiranega krščanstva, obvaruj nas, o Gospod " Ali pa: "Daj nam milost za srečanja, na katera nismo bili pripravljeni!" In večkrat se vprašam, ali je bila naša vzgoja res takšna, da nas pripravlja za to "nepripravljenost". Sprašujem se kot vzgojitelj in kot uporabnik te vzgoje. Prvi rezultat, ki ga dobiš v taki preizkušnji, pa če skušaš biti še tako pozitiven, je ponavadi odbojnost. Večkrat se zdi, da smo ravno kristjani najslabši apostoli svoje ideje, da smo nerode, tako da mora biti naš sogovornik zelo sočuten in zelo razumevajoč, da bo iz nas izgrebel tisto dobro, ki ga mi povečini ne znamo dati ali posredovati. Posredniška vloga je torej tista, ki odvrača mladino od Cerkve in za katero se mi zdi, da smo mi vsi in vsak zase osebno odgovorni. Vzhodnjaki predlagajo sistem gurujev, osebnih iniciatorjev. Naši župniki tej vlogi slabo odgovarjajo, četudi se nekateri zelo trudijo – vsak seveda nima karizme in tudi vzgoja v semeniščih ni nagnjena k temu, da bi delala karizmatike, ker to tudi ni cerkvena doktrina. Karizmatik je uradno samo tisti, na katerega položi roko sveti Duh v osebi svojih pooblaščenih. Na dejanja skritih, "nepooblaščenih" karizmatikov Cerkev zaenkrat še ne pristaja. V tem je velika škoda, kajti tudi utegne biti pot. – Zato pa smo mnogo bolj glasni v nasprotni smeri in si stalno "naročamo" zunanjega sovražnika, zunanjega nasprotnika, v podobi nevernih. "Mi verni"", neverjetno, kolikokrat to preberem v Družini! Tisti, ki to piše, niti ne pomisli, kaj piše. To je, kot bi pisal, mi, ki nimamo *platfusa* ali kaj podobnega. Mi ga nimamo, vi ga imate, zato ste manj vredni ... Do take preproščine gre ta ločitev na verne in neverne. Tu bi morala biti Cerkev zelo previdna in nikakor ne bi smela mešati *veroizpovedi* in *vere*. Glede te zadnje pa je tako ali tako pisano, da bodi sodba pridržana Bogu ... Tako pa se pojavlja neki poceni triumfalizem, kot da bi bilo krščanstvo, zlasti zdaj, po padcu komunizma, ena sama ljuba pozitiva, s preprostim odpisom vsega dolga za preteklost. Krščanstvo naj bi dalo Evropo – in Slovenijo – s tega naslova smo dobili vse te velike umetnike, mislece in pisatelje, itd. – tako govorimo in pozabljamo, da je tisto, iz česar črpa vsak resnični ustvarjalec, v svoji srži *religiozni* občutek, kar pa ni vselej doma v tej ali oni doktrini, tej ali oni Cerkvi. Včasih je celo daleč proč od nje. Pozabljamo, da so imeli vsi veliki krš-

Janez Bernik: **13. 5. 989**, jedkanica, 1989.

čanski umetniki in celo mistiki v zgodovini največje težave prav z Institucijo. Vse te stvari se pozabljajo in poenostavljajo, iz njih se dela neka neka bilanca ali tolažba *ad hoc*, s katero mislimo, da bomo reevangelizirali Evropo. Mladina danes precej več razmišlja, kakor smo mi. Človeštvo postaja vse bolj osveščeno in vsestransko informirano, tako da ga ne moremo pitati s takimi poceni in preprostimi resnicami, ki smo se jih mi naučili skozi avtomatično vzgojo, da ne rečem prisilo, in o katerih nismo nikdar dovolj razmišljali. Odtod značilnost kristjana, da od drugih pričakuje, da bodo izpolnjevali tisto, česar ni sposoben sam. Odtod tudi "vlečenje vrvi" v javnosti, ki je znak naše manjvredne kulture, vzgoje in – če smo kritični – nizke stopnje našega religioznega osveščenja.

Smer ponotranjenje

Na političnem izpitu v zadnjem desetletju, ko smo imeli kristjani znova možnost, da sodelujemo pri oblasti, smo kot vse kaže padli. Ne bom iz tega izvajal sklepa, da smo bili slabše pripravljeni kot naši "levi bratje" – čeprav je to objektivno res in povrh še zgodovinsko utemeljeno – pač se bom zadovoljil z ugotovitvijo, da gre naš politični polom v prvi vrsti na rovaš neštevilnih *predsodkov*, ki nam jih je bila vcepila ravno neprimerna religiozna vzgoja, o kateri je bil govor in katere bistvo je ravno v tem, da iščeš krivca, recimo kar naravnost *hudiča*, na drugi strani. Da "diabolizirašˮ. Ali iz tega sledi, da so oni, ki v vraga ne verjamejo, bolj primerni za vladanje? Tega metafizičnega vprašanja tu ne bom razpletal, o tem bi se dalo organizirati novo okroglo mizo.

A dejstvo je, da je ves *eksorcizem*, če odpreš danes religiozni tisk v Sloveniji, naperjen proti oni drugi, laični strani, ki nas je v obliki komunistične vladavina zatirala petdeset let in iz nas napravila politične lutke ali pajace. Kako vdihniti dušo tem lutkam, kako jih napraviti hkrati vernike in državljane, o tem, vidite, govori tudi moj naslov o evangelizaciji ali restavraciji Cerkve. Vsa skrivnost je v ravnotežju. Moj občutek je, da gremo v restavracijo, nekaj dokazov o tem sem že predložil. Tak je moj občutek, taka je moja kritična sodba. Želim pa si, da bi bila tu vendarle prisotna tudi evangelizacija. Mislim, da si tega v bistvu vsi želimo, samo da ne najdemo prave poti do nje. V čem vidim evangelizacijo? Najprej v ponotranjenem človeku. Javna skrivnost je, da postajamo kristjani vse bolj pozunanjena bitja. Bergson bi rekel: *zlagana*! Videz večkrat zatemni resnico, še posebej v religioznih rečeh, kjer nas ponavadi rešuje pobožna zvijača, *pia fraus*. Predvsem pa nam škodi odsotnost tistega temeljnega razmisleka o naši veri, ki naj bi nas naredila *umne* (gr. Nous, Duh), ne samo praktično razumne in preračunljive. Vzhodnjaki, glejte, poznajo pot ponotranjenja v obliki *meditacije*, ki ni samo mehanična molitev, vrtenje molilnih mlinčkov ali rožnega venca. Je *tudi* to, vendar obenem še nekaj globljega. Je neke vrste notranje osrediščenje človeka, notranja zbranost, torej osebni kontakt z Bogom ali z Božjim. Ta notranji "trening" bi moral priti v program slehernе institucije in slehernega posameznika. Nekaj takega bolj ali manj zavedno že počnemo, hodimo v naravo, na koncerte, v najslabšem primeru na "fitnis", ampak tista osebna, načrtna, šolana meditacija Zahodu absolutno manjka in tu so vzhodnjaki za debelo miljo pred nami. Govorim o "šolanem" ponotranjenju, a tu je na delu še instinkt in preko njega intuicija. Kako se odpreti, kako *ne* preslišati klica, kako videti nevidno ... Omenil sem že, kako važno je, da se prebijemo iz zaprtega risa stare in že uveljavljene religije na nekaj novega – to držo, ta *razvoj* nam priporoča Evangelij sam. Ko sem bil otrok, sem veroval kot otrok, govori apostol Pavel, odrasel mož verujem drugače, tam na koncu pa bom videl vse ožarjeno v slavi. Kakšno razsvetljenje nas čaka šele onstran! Tudi evangelist Janez v svojem Razodetju govori o prizoru, kjer angel "žveči knjižico". To pomeni, da mora biti sleherna črka, knjiga, nauk ali doktrina prežvečena. Prvi okus je grenak, ker obstaja v duši nekakšen upor, ker nauka ne prebaviš takoj. Kristusove paradokse žvečiti ni lahka stvar, še teže pa jih je povrniti svetu "v obliki gibanja, kamor je Duh vtisnil svojo svobodo" (Bergson). In glejte, ravno priprava kraljestva Duha je stalnica ne samo osebne temveč tudi evropske zgodovine. Doživeli smo že mnoge velike poizkuse, hiliastična in osvobodilna gibanja vseh vrst. Navsezadnje je tudi komunizem, o katerem vemo danes vse bridko, nastal iz povsem legitimne težnje, da bi se izvili iz zacementirane prakse fevdalne katoliške cerkve v novo, bolj pravično socialno stanje in novo duhovno budnost. Prvotni socialisti so bili verni ljudje, le z Institucijo niso shajali. Prav oni so prevzeli neko temeljno doktrino katoliške cerkve – enakost v uboštvu, manjšanje socialnih razlik, pravičnost v plačilu itd. Lahko jih imenujemo tuje delavce v vinogradu Gospodovem, njihova lekcija pa je, da je svoboda ena in nedeljiva, na osebni in družbeni ravni, v duhovnem preboju navznoter in udejanjanju navzven.

Dih navznoter in navzven

Pripravljajmo torej kraljestvo Duha na naši osebni ravni, skušajmo se odreči predsodkom, sprejmimo drugo in drugačno, da bomo deležni česa novega. Zato pa se bo potrebno odpreti navzven, v primerjavo in tekmo z drugimi duhovnostmi in religijami na planetu. Glejte, ena največjih skrivnosti (in

dogem) krščanske vere je podoživljanje trinitarnih skrivnosti, zlasti božjega sinovstva. Na tem področju je vedno bilo in je še danes tudi globlje bolj *umno* berilo, ki se tudi na Slovenskem že uveljavlja. Prevedene imamo že imenitne duhovne avtorje, denimo Mojstra Eckharta in druge. Takrat, ko me je bil sošolec razjezil z brezmadežnim spočetjem Marije, še nisem vedel tega, kar vem danes – kako je to spočetje – in rojstvo – duhovni fenomen, ki se dogaja in se mora dogajati v slehernem od nas! Ta dogma je dejansko formalizacija neke velike skrivnosti, ki ti jo odpečati šele življenje, ki pa ga moraš seveda živeti v resnici. Resnica ali čistost v življenju ti navrže življenje v čistosti ali resnici, je pribil Miguel de Unamuno, prav tako eden tistih junakov, ki so za (po) svojo resnico šli v smrt ... Poglejmo na primer dogmo o sv. Trojici, ki je eden najstarejših religioznih izrazov ne samo v krščanskem, ampak tudi v egipčanskem in hindujskem verskem sistemu. Če to vemo in zlasti, če o tem razmišljamo, ne bomo kar tako odmahnili z roko in rekli, ah, Buda ... Zanimivo, prav ob besedi *Budha* ima slovenščina direktno zvezo s sanskrtom. V slovenščini to pomeni *buden*, prebujen. Budisti vztrajajo na prebujenju, na budnosti. Bergson tu predlaga izraz "življenjska budnost" (*attention a la vie)*. Slovenci bi se lahko vsaj terminološko kaj navdihnili v Indiji, ki seveda ima in je imela veliko svojih religioznih in političnih spletk, ampak daje danes najbolj misijonsko vero na svetu. Največ drugomislečih, duhovno zrelih ljudi pridobi danes v svetu prav budizem – tako kot ona primarna, *prisilna* verska vzgoja že vedno najbolj cveti v islamu. Kje je tu krščanstvo? Vidim ga v spoju akcije in kontemplacije, zrenja in dejanja. Ta spoj se izraža navzven v dejavni ljubezni, navznoter pa v odkrivanju umnega, ki se najbolj pristno izraža v besedi. (*um* – grško *nous*, slovensko tudi *duh).* Bog je Duh in je Beseda, beremo. Mojster Eckhart je bolj direkten – Bog ali Božje je Um, seveda ne naš uporabni, matematični um, ki je sicer lahko tudi odblesk večnega Uma, ampak tisti veliki, vseobsegajoči Um, ki je, naslonjen na Dobro, prva od hipostaz. Ta naš duhovni svet, svet osebne vere in notranjega zrenja, naj bi bil torej z božjo popkovino pripet na skrivnost in kot tak transparenten (prosojen) navznoter in navzven. Božja podoba, ki se nam vse bolj odkriva na bitnostnem dnu, se pozunanja navzven v najširšo povezavo ali *simpatijo* z drugimi osebami in z drugimi svetovi. Morda je prav to tista že omenjena *compassio*, so-čutje ali kot to dobro pove beseda religija. Re-ligija (lat.) namreč pomeni povezavo, ne samo družbeno, temveč planetarno, kot jo je napovedoval Teilhard de Chardin, ta imenitni jezuit in kristjan. Težnja v planetarnost, današna globalizacija, je potemtakem popolnoma legitimna zahteva človekovega duha, le da mora biti izpeljana z duhovnimi, ne zgolj z materialnimi sredstvi. Duh in materija se v kreativnem dejanju nujno dopolnjujeta, eden pomaga drugemu, eden je izraz drugega, v enem se skriva možnost kot tudi nuja za drugega. Iz tega "prevpreganja", ki nas postavlja kot svobodna in hkrati odgovorna bitja, naj bi rasla Teilhardova "Noosfera", kot navrhanje Biosfere in hkrati kot zorenje v tisto, kar kristjani pojmujemo kot božje otroštvo. Problem svobode, tega "diha" med možnostjo in nujo, ki je zastavljen v sleherni izbiri, je torej za kristjana problem metafizične pred-izbire: le-to pa vlečemo nase z nekim bitnostnim *manj*, ki je izpraznjenje samega sebe, ki je prošnja za milost in poveličanje nas nevrednih. Je v molitvi, že bolj pa v drži, s katero odbijamo tisto lažno *več*.

Biti več, pomeni družiti se (Teilhard de Chardin)

Več ali odvečno? Kako nekritično so nas, ne samo kristjane in ne samo na Slovenskem,

vpregli v dirko za ta več! Danes imamo skoraj vsi vsega preveč, čutimo pa se prikrajšane in celo osleparjene – zato, ker tega "več" nismo sproti uravnovešali z nekim nekim notranjim izničenjem, z nekim notranjim izdihom. Vsaka kretnja navzven bi morala biti uravnovešena z zlato podlago religioznega umovanja. Če nas naša vera k temu navaja, je prava, sicer utegne postati samo ena od oblik (in kako prefinjena!) potrošništva in manipulacije. Kaj je torej vera, *substantia rerum*, ki ni samo veroizpoved, ampak tudi njena "izpeljava"? Z modernega, dinamičnega vidika se zdi kot udejanjanje bitne prosojnosti, ki jo lahko izsilimo z velikimi izbirami, kamor smo vložili celega človeka. Pri tem je potrebna milost, tisto navrženo, tisto "več", ki pa ni od tega sveta. To milost lahko "izsili" odprta duša, ki se ustvarjalno predaja in rojeva novo: v tem je pomen božjega sinovstva, pa tudi brezmadežnega spočetja. Moški in ženski element – *animus* in *anima* – kot pravijo mistiki, se tu prevpregata v intimnem sodelovanju s prvotnim Enim, ki smo mu ljudje zgolj raztreščena ogledala. Povratek v Eno, to utegne biti kretnja "zaobrata" ali spreobrnenja, ki jo je oznanjala že novoplatonska modrost in jo je krščanstvo prevzelo v svoji skrivnosti učlovečenja in odrešenja. Da smo kristjani, ni treba, da postanemo novoplatoniki. Lahko pa postanemo boljši, bolj umni in bolj ljubeči kristjani, še se zavedamo vsesplošnih korenin človeške modrosti, ki je v našem gospodu Jezusu Kristusu doživela posebno poveličanje in milost. V tem smislu postaja svet *Kristogeneza*, kot nam je razložil Teilhard de Chardin, ki v tej vesoljni *konvergenci* ali stekanju vidi poklic za vse vere in vse duhovnosti – da so le doživete pristno, v vzgibu najgloblje človečnosti. Pristno pomeni pa povratek k "prvim delom", podoživetje svojega metafizičnega spomina, zagledanost v izgubljeni raj naših prvih staršev in umevanje krivde, da smo ga bili zapravili. Odtod tudi veliki potisk za naprej, želja po moralnem opravičenju in zadoščenju, ki so izraža (tudi) kot vesoljni življenjski vzgon ali polet. Bistvo krščanstva je v ponotranjenju, v odkrivanju lastnega metafizičnega spomina. Le skozi notranje lahko bolje obvladamo tudi zunanje. Obvladovanje pa ne sme biti le fizična spretnost, ampak moč dejavne simpatije, ki se odraža kot pravičnost in resnica za vse. Ko se sklonimo nase in postanemo transparentni, prosojni za božji vpoklic, za ono prvo intencijo in žlahtni namen, ki ga še ni utegnil potvoriti zli duh samoljubja in gospodovanja, postanemo vredni in pomembni ne samo zase ampak tudi za druge. In če nas drugi ne sprejmejo, pomeni, da še nismo pravi, da te visoke vadbe duha (*askezis)* še ne obvladamo. Kajti v tej vadbi, v tej enačbi posamičnega in vesoljnega, se vselej skriva oni skrivnostni geometrični *pi* ali *pith*, ki si ga je bil Kristus naložil na rame kot les križa in ga tudi svojim učencem ni prihranil. Kdor hodi za njim, odkriva to smer: vedeti nekaj več, biti nekaj več, vdihovati globlje, družiti se bolj polno in navdihnjeno. Da ta "vaja" ni drugega kot prenos obraza trpečega Boga v stvarstvo, nas učijo veliki mistiki in filozofi. Njihov nauk moramo žvečiti noč in dan, da nam postane zdravilna hrana in znamenje za naprej. Rekli smo skozi notranjost. Ne bojmo pa se zajemati iz zunanjega! Človek, ki jemlje iz zunanjega, se bolj poduhovi kot tisti, ki zajema (zgolj) iz notranjega, pravi nemški mistik Suso. Iz pravilnega sorazmerja se hrani naš *dajmon*, naš značaj. Velike potvorbe – naj jih imenujemo evangelizatorske ali restavracijske – gredo tu skozi. In prav tako velike milosti. Prosimo zanje, ali bolje, bojujmo se zanje!

(*Pričujoči zapis je malce predelana oblika prostega nagovora Društvu slovenskih katoliških izobražencev v septembru leta 2002. Avtor se zahvaljuje Radiu Ognjišče za tehnični posnetek, predsedniku dr. Cvelbarju in njegovim sodelavcem pa za računalniško obdelavo. Vsem prisrčna hvala! – A. C.*)